

Гончаренко А. В.

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

ЛЕКСИКА ДАВНЬОКИЇВСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

*У статті порушено актуальну у сучасних умовах збереження і відновлення національно-культурної спадщини проблему перекладу текстів пам'яток писемності попередніх епох засобами новітньої мови (української та російської). Увагу зосереджено на варіантах адаптації ботанічної назви **лѣпокъ**, засвідченої в українській літературі лише у двох творах середньовічного періоду – Повісті временних літ і Києво-Печерському патерику. Звернення до подібних рідковживаних найменувань із обмеженим колом текстів функціонування є особливо важливим, оскільки такі слова переважно фіксовані в історичній лексикографії з недостатньо глибокою семантичною інтерпретацією, що призводить до хибного їх трактування у межах сучасної мови. У спробах відтворення літописного джерела українською чи російською мовами від XIX ст. до наших днів простежуються різноманітні способи передачі цієї лексики: одні перекладачі зберігали давню назву, зрідка даючи окремі приблизні коментарі до неї, інші ж пропонували замінити її словами з досить віддаленою, як вдалося з'ясувати, семантикою. Уважне прочитання контексту, аналіз етимології найменування, народнорозмовних матеріалів, свідчень, узятих зі споріднених мов, дозволили встановити семантичний обсяг виділеного слова та його сучасні відповідники. З'ясовано, що у літописній оповіді йдеться про рослину *Galium odorata*. Назву **лѣпокъ** і її континуанти зі значенням, відомим у старокіївському письменстві, досі зберігають діалекти української мови, що є одним із фактів на підтвердження думки про існування протоукраїнських мовних рис на південноруській території уже в середньовічний період. Тож будь-яке відтворення тексту віддаленого джерела сучасними вербальними засобами передбачає реконструкцію мови попередньої епохи, а тому потребує залучення спеціальних лінгвістичних досліджень і спонукає до розуміння самостійного наукового значення завдань перекладу пам'яток писемності. Аналіз семантичного обсягу рідковживаних назв у пам'ятках писемності та встановлення коректності їх інтерпретації на сучасному етапі є перспективним напрямом студій з історії української мови.*

Ключові слова: переклад, давньокиївська писемність, літопис, **лѣпокъ**, українська мова, російська мова.

Постановка проблеми. Питання збереження національно-культурної ідентичності, відтворення літературно-історичної спадщини нині посідають важливе місце у багатьох сферах гуманітарних знань. Актуальним залишається інтерес до поглибленого вивчення давньої української літератури, результатом якого стало виникнення низки перекладів пам'яток писемності київської доби. Процес втілення текстів попередніх епох сучасними вербальними засобами завжди пов'язаний зі змінами фонетичного, морфологічного і лексичного аспектів мови протягом її історичної еволюції. Перед тлумачем під час такої діяльності постають доволі складні завдання: для адекватного сприйняття віддаленого джерела нинішніми читачами його необхідно модернізувати відповідно до вимог теперішньої мови, але відтворити історико-літературний колорит оригінального твору. Хибне ж трактування тих

чи інших мовних одиниць, фрагментів оповіді тягне за собою викривлення змісту. Така робота є своєрідною реставрацією давнього тексту, до задовільного стану якої можуть спричинитися спеціальні лінгвістичні дослідження, що глибше простежують еволюцію мови, зміни її семантичного простору. Тож проблема еквівалентності й адекватності перекладу пам'яток сьогочасною мовою набуває самостійного наукового значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби мовної адаптації текстів старокіївського письменства здійснюються від XIX ст., проте нерідко їх завдання сприймалося насамперед як прикладне, таке, яке має популяризаторський характер, що ставало на заваді виробленню строго наукового підходу до перекладу як важливої форми філологічної й історичної інтерпретації джерела. Застосовувалися різні способи передачі давньоруської фрази – «осучаснення» її

чи, навпаки, наслідування оригіналу зі збереженням окремих слів і виразів, значення яких застаріли або відмінне від відомого нині. До перегляду виправданості виконаних перекладів, традиційних прочитань певних фрагментів твору, лексем, словосполучень учені зверталися найчастіше у зв'язку з новим осмисленням «темних місць» «Слова о полку Ігоревім», внесенням відповідних виправлень у його переклад (М. О. Максимович, В. Л. Виноградова, Ю. М. Лотман, Л. А. Булаховський, В. Г. Скляренко), аналізом доречності вживання тих чи інших назв у відтворенні засобами сучасної мови (української або російської) «Повісті временних літ» (П. В. Петрухін, О. О. Гіппіус).

Історію перекладів пам'яток давньої української літератури новоукраїнською літературною мовою (також англійською) детально розглянув Т. В. Шмігер. Він зосередив увагу на розробленні схеми перекладознавчого аналізу художнього твору для оцінки відтворення форм історичної свідомості, оперуючи терміном «внутрішньомовний переклад» і відзначаючи недослідженість і знехтуваність цієї ділянки теорії перекладу як в українській, так і у світовій філології [18, с. 143].

Потрактування деяких застарілих лексичних одиниць у межах сучасної мови й сьогодні викликає суперечності, адже київські джерела середньовічного періоду часом фіксують малопомітні, рідковживані найменування, здебільшого з розмитотою, не дуже зрозумілою семантикою, з обмеженим колом текстів функціонування, яким у наукових розвідках приділено мало уваги, а в історичних словниках вони фіксовані зазвичай із недостатньо глибокою семантичною інтерпретацією, тому уважне прочитання таких слів залишається важливим аспектом у роботі з першотворами.

Постановка завдання. Розвідка має на меті розглянути семантичний обсяг маловідомої нині давньокиївської ботанічної назви **лѣпокъ** і проаналізувати способи її відтворення засобами сучасної української та російської мов.

Виклад основного матеріалу. Слово **лѣпокъ** засвідчене в українській писемності лише у двох творах середньовічного періоду. Уперше воно трапляється в одному із сюжетів Повісті временних літ під 6582 р. (1074), де йдеться про ченця Печерського монастиря Матвія, котрий мав здатність бачити видіння, пророкувати майбутнє. Одного разу під час богослужіння він помітив у церкві біса, що обходив братію і кидав на неї квіти **лѣпки**. До кого вони прилипали, той чернець, захотівши спати, покидав службу: **видѣ обиходяща бѣса, въ образѣ Ляха, в лѣдѣ, и носяща**

в приполѣ цвѣткы, иже глаголетъся лѣпокъ... взимая из лона лѣпокъ, вержаше на кого люво: аще приляше кому цвѣтокъ, мало постоявъ и раслабленъ ѹмомъ, вину створи какѹ люво, изидяше ис церкви, шедъ в кѣлью, и ѹсняше [10, с. 184–185]. Згодом сюжет запозичили автори Києво-Печерського патерика.

Попри те, що згадана літописна оповідь є загальновідомою, тлумачення іменника **лѣпокъ**, котрий не потрапив до літературних мов, довгий час викликало сумніви та труднощі в учених. Про це свідчать, зокрема, різноманітні способи його відтворення засобами сучасної української чи російської мов від XIX ст. дотепер. Найчастіше перекладачі зберігали давню назву, не даючи жодних коментарів до неї. Пор. переклад Повісті временних літ російською мовою Д. С. Лихачова і Б. О. Романова (1950), Д. С. Лихачова (1978), А. Г. Кузьміна (2003), українською мовою – В. В. Яременка (1990); переклад Києво-Печерського патерика російською мовою М. І. Вікторової (1870), Л. А. Ольшевської (1999)¹. Виняток становить переклад Повісті временних літ Л. Є. Махновця (1989), де наведено пояснення, що ліпок – це смолка (*Silene L.*) [11, с. 115]. Є. М. Поселянін, перетлумачуючи Патерик російською мовою (1900), використав описову конструкцію «липкие цветы» [4, с. 204]. Інші ж автори вдавалися до заміни незрозумілої лексеми. Наприклад, перекладаючи текст Патерика російською мовою, Л. О. Дмитрієв змінив **лѣпокъ** на **шиповник**: «...увидал, как по церкви ходит бес в образе ляха, держа под полой цветы **шиповника**, и бес вынимал из-под полы цветок и бросал на кого хотел. Если к кому-либо из стоявших иноков прилипал цветок, тот, немного постояв, начинал дремать, придумывал какую-нибудь причину, и уходил из церкви, чтобы поспать, и уже не возвращался до конца службы» [5, с. 470]. Україномовні переклади Патерика І. В. Жиленко, М. В. Кашуби та Н. Ф. Пікулик пропонують вживання на місці назви **лѣпокъ** слова *rep'ях*: «*І бачить біса, що в образі ляха обходить [церкву], і в полі носить квіти, які називаються rep'яхами. Бере одну квітку і кидає на кого хоче. І якщо до кого з братій, які стоять, прилигне квітка, то [той], трохи постоявши і ослабнувши розумом, [та] яку-небудь причину собі придумавши, виходить із церкви і йде спати, й не повертається*

¹ Такого самого принципу дотримано і в англійському перекладі Києво-Печерського патерика, базованому на тексті Другої Касіянівської редакції 1462 р. Дет. див.: *The Paterik of the Kievan Caves Monastery / transl. by M. Heppell. Cambridge (Mass) : Harrard Ukrainian Research Institute, 1988. P. 109.*

до молитви» [13, с. 81], «І побачив злого духа, що обходив усіх в образі ляха і носив у пелені квітки, які називаються *реп'яхами*...» [6, с. 52].

Наявність розрізнених інтерпретацій виділеного найменування спонукає до роздумів щодо коректності запропонованих варіантів перекладу, з'ясування семантики давнього іменника, що потребує його комплексного історико-лінгвістичного аналізу.

Як підтверджує контекст, назва **лѣпокъ** мотивована чіпкими властивостями цієї рослини. Отож, можемо припустити, що етимологічно слово належить до утворень із давнім коренем *lip- «ліпити, прилипати». Імовірно, воно походить від прасл. діал. *lěpъkъ, утвореного за допомогою суфікса -ък від *lěpъjъ «клейкий, липкий», спорідненого з *lěpiti «ліпити», *lipēti, *lьpōti «липнути» (ЕСУМ 3, с. 239–240; ЭССЯ 14, с. 225–229).

Першу лексикографічну згадку про **липокъ** (*лепокъ, лепчица*) віднаходимо у виданому 1859 р. Імператорською АН «Ботаническом словаре» М. І. Анненкова, де воно тлумачиться як «малоруський» (український) відповідник латинській назві рослини *Asperula aragine* (підмаренник чіпкий), охарактеризованій як бур'ян [1, с. 53]. Слова з таким коренем наведено також як простонародні найменування *Asperugo procumbens* (гостриця) (укр. *липчиця, лепчиця, лепиць*) і *Galium aragine*² (підмаренник чіпкий) (укр. *липчица, лепець*, рос. *лепчица, липушник*) [1, с. 151]. Вокабулами словникових статей праці є систематичні назви рослин латинською мовою, що певною мірою ускладнює пошук за розмовним варіантом номінації. Тож спроби роз'яснення згаданої лексичної одиниці серед науковців, зокрема російських, ще довгий час були досить приблизними, а то й помилковими.

У покажчику предметів, доданому до петербурзького археографічного видання Лаврентієвського списку, знаходимо таке тлумачення: «**Лѣпки** – приворотное зелье» [10, с. 53]. У такому ж покажчику до виданого тією самою Археографічною комісією Іпатіївського списку сказано: «**лѣпокъ** – цветок» [9, с. 6]. Слово не увійшло до реєстру «Материалов для словаря древнерусского языка» О. Л. Дювернуа (1894), а в «Материалах...» І. І. Срезневського пояснення ґрунтується на здогадах ученого: «**лѣпокъ** название цветка, может быть, репей» [16, с. 74].

Натомість роз'яснення цієї назви уже із другої половини ХІХ ст. пропонувалося у працях українських дослідників. У «Малорусько-німецькому

словарі» Є. І. Желехівського та С. І. Недільського лексему *ліпок* наведено як синонімічну до назви *марянка* й перекладено іменником Waldmeister, що означає рослину *Asperula odorata* (маренка, підмаренник запашний); споріднені форми *лепок, лепець, лепчиця, липчиця, липник* зазначено як відповідники до *Galium aragine* (підмаренник чіпкий) [3, с. 409]. О. О. Потебня згадував літописний фрагмент як можливу основу мотивації простонародної «великоруської» назви рослини *Lvchnis flos-súculi*, яка належить до роду Смілки, – *дрема* [14, с. 531–532]³.

Утім, найбільш детально слово *ліпок* було розглянуто А. Ю. Кримським у праці «Древнекиевский говор». Учений схарактеризував його як давній південноруський лексичний діалектизм і пояснив, чому воно тривалий час не знаходило точного тлумачення. «Ніхто досі з російських учених не дав пояснення, що це за **лѣпокъ**, тому що жодна квітка ніде у Великоросії, у жодному великоруському наріччі, не називається лепком, – писав учений, – а до мовлення сучасних київських малоросів звернутися не здогадалися. На сучасній же Київщині (як, власне, і в багатьох інших місцях України) ліпок – це *Asperula* (рослина із сімейства Rubiaceae (маренових – *А. Г.*)), що за російською ботанічною термінологією перекладається словом “шерошница”). Ліпком на Київщині називається як груба *Asperula aragine* (великоруською “сеплюга”, польською *ostrzyca* (укр. підмаренник чіпкий – *А. Г.*)), так і приємна *Aspirula odorata* (великоруською ясенник, польською *marzanka wonna* (укр. підмаренник запашний – *А. Г.*)). Судячи з літописного контексту, принадний ліпок, що знаходився у бісівського ляха в приполі, був *Asperula odorata*, тобто “ясенник»» [8, с. 232–233]. На підтвердження своїх міркувань учений навів також власні спостереження щодо діалектного вживання назв: «Я з особистого досвіду знаю, що на Київщині ліпком називають не лише *Asperula odorata*, але й *Asperula aragine*, зокрема чим далі на південь, до степів (а починаючи з меж Херсонської губернії і далі по південному степу духмяна *Asperula odorata* припиняє навіть називатися ліпком, і називається вона там уже остудник (також смілка), під

³ Споріднені фітоназви *лепець* ‘росл. *Asperugo procumbens*; *Galium aragine*’, *лепчиця* ‘росл. *Galium aragine*; *Asperugo aragine* (гостриця)’, *липник* ‘*Galium aragine*’, *липчик* ‘*Asperugo procumbens*’ *липчиця* ‘*Galium aragine*’ фіксують у своїх працях також Б. Д. Грінченко й І. Г. Верхратський. Див.: Словарь української мови: в 4 т. / упоряд. з додатком власного матеріалу Б. Д. Грінченко. Т. 2. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. С. 355, 356, 360; Верхратський І. Г. Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної. Львів: Печатня М. Ф. Поремби, 1864. С. 10.

² Роди *Galium L.* і *Asperula L.* належать до однієї родини.

ліпком там розуміють лише одну грубу *Asperula aragine*)» [8, с. 232–233].

Думку А. Ю. Кримського підтвердив згодом Ф. П. Філін: «Дійсно, у картотеках Словникового сектору і ДРС не знайшлося жодного прикладу з території російської мови на слово **лѣпокъ** ‘вид квітки’. У сучасних російських говірках слово *лепок* означає ‘глиняний черепок’, ‘метелик’, ‘комаха’, ‘шматок мотузки’, переносно ‘товстун’, але не ‘квітка’» [17, с. 555–556].

Надалі згаданий іменник в історичних лексикологічних і лексикографічних працях пояснювали як саме українську назву рослини *Asperula odorata* (підмаренник запашний) і, часом, *Asperula aragine* (підмаренник чіпкий). Зокрема у «Словаре русского языка XI–XVII вв.» зазначено: **лѣпокъ** – назва квітки (пор. укр. ліпок – *Asperula aragine*, рос. сеплюга, і *Asperula odorata*, ясенник) (СлРЯ 8, с. 208). Погляди А. Ю. Кримського поділяли також Л. А. Булаховський [2, с. 85], В. В. Німчук [12, с. 290–291]. Ліпок у літописному тексті як рослину виду *Galium aragine* L. тлумачить І. В. Сабадош [15, с. 241].

Отже, сьогодні можемо з упевненістю говорити, що у літописній оповіді йдеться про рослину роду *Asperula* (*Galium*). Її чіпкі властивості зумовлені наявністю на стеблах, листі, плодах колючок, гачків, шпиків, завдяки яким вона може липнути до опори, одягу людини чи шерсті тварини. Вдаючись до деталізації конкретного виду, слід звернути увагу на те, що за текстом кинуті квіти мали седативну дію на людину. Під впливом їхнього специфічного запаху ченці, котрі проводили своє життя у частих нічних богослужіннях, хотіли спати та покидали відправу. З-поміж згаданих різновидів рослини яскраво виражений приємний запах, що надає заспокійливого та снодійного ефекту, має саме підмаренник запашний (*Galium odorata*). У народі його називають також *маренкою*, *мар’янкою*, *моронькою*, *маринкою*, *остудником*, *шершавкою*, *сухитником*, *пахучкою*, *люб-зіллям*, часом *смілкою* тощо [7, с. 197]. Носіям російської мови ця рослина відома як *ясенник*, *пахучка*, *лесной чай*, *жасминник*. Замінюючи давнє слово іншими ботанічними найменуваннями (*реп’ях/репей*, *шиповник*), перекладачі закладали семантико-поняттєві відхилення від оригінальної назви у свої тексти. Було враховано лише найпрозоріший компонент значення – «чіпкість», тоді як інший, не менш важливий, але завуальований у контексті – «седативний вплив», лишився поза увагою.

На засвідчення у літописному тексті вузького діалектизму, а не поширеного давньоруського

слова, указують його континуанти та деривати, що нині цілісно зберігаються в українських (винятково розрізнено – у окремих російських) говірках і позначають загалом рослини з роду *Asperula* (*Galium*) «маренка» (укр. *лепок*, *лепчиця*, *липник*, *липок*, *липтиці*, *липчиця*, *липчаця*, *ліпок*; рос. *липучка*, *липуха*, *лепчица*), рідше – *Asperugo* «гостриця» (укр. *ліпчиця*, *ліпиця*, *лепчиця*, *липчиця*, *лептиці*, *липтиці*) (Закр., с. 111; Корз., с. 154; Гуйв., с. 259; Лис., с. 114; Он. 1, с. 410; СРНГ 17, с. 59; СРНГ 16, с. 366–367). Перейнятою з української мови В. Махек вважає чеську форму *lepek* «*Asperugo*» [19, с. 187]. На споріднені фітономени натрапляємо й у інших слов’янських мовах, проте у жодній із них, окрім української, вони не позначають *Asperula odorata*. Пор.: пол. діал. *lepczyca leżąca* «*Asperugo procumbens*», *lepczyca przylegająca* «*Galium aragine*», болг. **лѣпка** «росл. *Galium*, торила, підмаренник; трав’яна рослина, що приклеюється, чіпляється», *лепка* «росл. бур’ян, що липне й використовується для лікування від пристрїту, *Galium aragine*», *лепкъ* «трава з липким листям», *лепекъ* «бур’ян, що липне до одягу», словен. *lépek*, *-pka* «реп’ях».

Висновки і пропозиції. Отже, запропоновані варіанти адаптації сучасною мовою слова **лѣпокъ** не відображають його справжньої семантики, часто лише приблизно передаючи значення, модернізуючи його чи, навпаки, залишаючи без перекладу та коментарів назву, невідому у літературній мові. Ідентифікація подібних малопомітних елементів давнього тексту стає можливою за комплексного залучення контекстуальних, етимологічних, діалектних свідчень, матеріалів, узятих зі споріднених мов, і є важливим підґрунтям праці перекладача. Будь-яке відтворення тексту віддаленого джерела сучасними вербальними засобами передбачає реконструкцію мови попередньої епохи, а тому має базуватися на наукових засадах.

Називаючи рослину *Asperula odorata*, слово **лѣпокъ** фіксується лише у старокиївському письменстві та часом трапляється у народнорозмовному українському мовленні, що вказує на цю назву як на давній лексичний українізм і є одним із фактів на підтвердження думки про існування протоукраїнських мовних рис на південноруській території вже у середньовічний період.

Перспективним видається подальший аналіз семантичного обсягу рідковживаних назв у пам’ятках писемності та встановлення коректності їх інтерпретації на сучасному етапі.

Список літератури:

1. Анненков Н. И. Ботанический словарь. Санкт-Петербург : Типография Императорской Академии наук, 1878. 648 с.
2. Булаховський Л. А. Питання походження української мови. Київ : Видавництво АН УРСР, 1956. 219 с.
3. Желехівський Є. І., Недільський С. І. Малорусько-німецький словник : у 2 т. Т. 1. Львів : НТШ, 1886. 589 с.
4. Киево-Печерский Патерик / в пер. Е. Поселянина. *Полное собрание житий святых в Киево-Печерской лавре подвизавшихся*. Москва : Издание книгопродавца А. Д. Ступина, 1900. 394 с.
5. Киево-Печерский патерик / подготовка текста, перевод и комментарии Л. А. Дмитриева. Памятники литературы Древней Руси: XII век. Москва : Художественная литература, 1980. С. 413–623.
6. Киево-Печерський патерик / пер. із церковнослов. М. Кашуби, Н. Пікулик. Львів : Свічадо, 2001. 191 с.
7. Кобів Ю. Й. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. Київ : Наукова думка, 2004. 800 с.
8. Кримский А. Е. Древнекиевский говор. *Кримський А. Ю. Твори* : в 5 т. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 3. С. 207–245.
9. Летопись по Ипатскому списку. Издание Археографической комиссии. Санкт-Петербург : Типография Императорской АН, 1871. 616 с.
10. Летопись по Лаврентьевскому списку. Издание Археографической комиссии. Санкт-Петербург : Типография Императорской АН, 1872. 589 с.
11. Літопис руський / пер. з давньоруськ. Л. Є. Махновця. Київ : Дніпро, 1989. 591 с.
12. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. Київ : Наукова думка, 1992. 416 с.
13. Патерик Києво-Печерський за другою Касіянівською редакцією (1462 р.) / упорядкувала, адаптувала українською мовою, склала додатки і примітки І. Жиленко. Київ : ВД «KM Academia», 1998. 348 с.
14. Потєбня А. А. Эстетика и поэтика. Москва : Искусство, 1976. 613 с.
15. Сабадош І. В. Українські назви рослин: історія, етимологія. Ужгород : ПП Мельник М. В., 2019. 1032 с.
16. Срезневский И. И. Материалы для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам : в 3 т. Т. 2. Санкт-Петербург : ИОРЯС Императорской АН, 1902. 1802 с.
17. Филин Ф. П. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. Ленинград : Наука, 1972. 655 с.
18. Шмігер Т. В. Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти: давня українська література сучасними українською та англійською мовами. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 510 с.
19. Machek V. Česká a slovenská jména rostlin. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. 366 s.

Перелік умовних скорочень джерел:

- Гуйв.** – Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 1982–2012.
- Закр.** – Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
- Корз.** – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок. *Українська діалектна лексика* : збірник наукових праць. Київ : Наукова думка, 1987. С. 62–267.
- Лис.** – Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ : Наукова думка, 1974. 260 с.
- Он.** – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. Київ : Наукова думка, 1984.
- СлРЯ** – Словарь русского языка XI–XVII вв. : в 29 т. / гл. ред. Ф. П. Филин, С. Г. Бархударов, В. Б. Крысько. Москва : Наука, 1975–2008.
- СРНГ** – Словарь русских народных говоров / гл. ред. Ф. П. Филин, Ф. П. Сороколетов. Вып. 1–49. Ленинград : Наука, 1965–2016.
- ЭССЯ** – Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / отв. ред. О. Н. Трубачев. Вып. 1–41. Москва : Наука, 1974–2018.

Honcharenko A. V. VOCABULARY OF THE OLD KYIV WRITING IN THE ASPECT OF TRANSLATION

The article raises the urgent in modern conditions of preservation and restoration of national and cultural heritage problem of translation of texts of written monuments of previous epochs by means of the modern language (Ukrainian and Russian). The attention is focused on the adaptation variants of the botanical name лѣпокъ, fixed in Ukrainian literature only in two works of the medieval period – the Tale of Bygone Years

and the Kyiv Pechersk Pateryk. Appeal to such rarely used names with a limited range of functioning texts is especially important, as such words are mostly found in historical lexicography with insufficiently deep semantic interpretation, which leads to their misinterpretation within the modern language. In attempts to reproduce the chronicle source in Ukrainian or Russian from the XIX century to this day, there are different ways of translation this word: some translators have retained the old name, occasionally given some approximate comments on it, while others have proposed to replace it with words of a rather distant semantics, as it turned out. Careful reading of the context, the analysis of the etymology of the word, vernacular materials, and testimonies taken from related languages allowed establishing the semantic scope of the selected word and its modern counterparts. The chronicle reveals that the plant Galium odorata. The name лѣпокъ and its continuants with the meaning known in Old Kyiv writing are still preserved in the dialects of the Ukrainian language, which is one of the facts that prove the idea of the existence of the proto-Ukrainian language features in southern Rus' territory in the middle ages. Hence any reproduction of the text of the remote source by means of verbal means provides for the reconstruction of the language of the previous epoch, and therefore requires the involvement of special linguistic research and encourages understanding of the independent scientific significance of the translation tasks of written monuments. Analysis of the semantic volume of rarely used names in the monuments of writing and establishing the correctness of their interpretation at the present stage is a promising area of study of the history of the Ukrainian language.

Key words: translation, Old Kyiv writing, chronicle, лѣпокъ, Ukrainian, Russian.